

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՔԱՅՆՈՐԳԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 28րդ տարեշրջանի (1912 օգոստոս-1913 յունիս) բաժնորդացին է 20 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար նորագոյն է 20 ֆրանկ. Ամսական բաժնորդացին է 2 ֆրանկ. 10 ֆրանկ. ԿԱՆԻՍԿ. Ամսական բաժնորդացին է 2 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 1 ֆր. : Նամակ կամ դրամ չի կրկն այս հասցեով.

M. PORTOUKALIAN
Directeur du Journal Arménia
MARSEILLE (France)

ԻՐ ԶԱՐԻ

Թիւ 26

1913 ՅՈՒՆԻՍԻՐ 29 ԴԷ

(2. 3. 1913 Յուլիար 16)

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կոմսաժութիւնը կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր չէ վերագործունել հրատարակուած ձեռագիրները: Մանուցումներ կը ընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Մանուցում 1 միլիգրամ 1 սանդղակարժէ. 1 գրութիւնը 2 սանդղակ:

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues au bureau de la Rédaction: Place Alexandre-Labadie, 17.

ՐԱՎԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ

Ազգ. — Թիւրքիոյ Ապագայն եւ Հայ ազգի հանգիստ Ռուսիոյ. — Հայկական կացութիւնը. — Նամակ Թիւրքիայէն (Կ. պոլիս). — Հայկական հարցը. — Կ. Պոլսի դիպերը. — Խաղաղութեան բանակցութիւնները. — Պայքարեան պատերազմը. — Փանուցումներ:

ԱԶԳ

Կը խնդրուի Տ. Մանուկ Բէխտանէն հանգիստ Ռուսիայի գրասենեակը (առաւօտ ժամը 10էն մինչև 11 կամ երեկոյ ժամը 5էն 6), իրեն վերաբերեալ նամակի մը համար:

ՌԱԿԱՐԳԻՈՑ ԱԶԱՆԱՅԻՆ

ԵՒ

ՀԱՅ ԱԶԳԸ ՀԱՆԴԵՊ ՌԱԿԱՐԳԻՈՑ

(Շաբ. 25րդ բուհն եւ վերջ)

III

Բայց երբ Դաշնակցութիւնը, իբր մի քաղաքական կուսակցութիւն, կը կատարէ իւր պարտականութիւնը հանդէպ օսմանեան կայսրութեան, նա ոչ նուազ անգիտատեսալու է պատկերի միւս երեսը որ ինչ է խորհուրդները:

Իմ այս յօդուածի գրութեան հիմնաքարն է թէ մենք վերջ տալու ենք մեր հակառուս քաղաքականութեան: Տարի և կէս առաջ երբ իմ վաղեմի բարեկամ Պրն. Ակնունի Ամերիկայէն գալով այստեղէն կը վերադառնար Կ. պոլիս, ինչքան իրեն այս սկզբունքը ընդունելու անհրաժեշտութիւնը: Հակառուս ոգիով գրողը ունի արտայայտութիւնները փառքերէն զատ ուրիշ ունի բանի չեն կարող ծառայել հայ ժողովուրդի համար. և այս հօրը ճշմարտութիւնը ըմբռնելու համար ոչ մարդարէ և ոչ խոր քաղաքագէտ լինելու պէտք կայ: միայն կը բաւէ խորհիլ անվերապական դատողութեամբ:

Ռուսիա կայսրութիւն մ'է որի կառավարչական կազմը ոչ թէ քաղաքական, այլ աւելի հօրացման ճանապարհի վրայ է, և որի հակայական աշխարհակալութիւնը արդէն իսկ սերմանուած է քաղաքակրթութեան

ամէն սկզբունքներով և ի պարբերական պտղաբերութեան ակներև նշաններով: Եւ որի քաղաքական ազդեցութեան կշիռը արդէն ուժեղանալէն կը ծանրանայ իւր գրաւի երկիրներէ քայքայուող տէրութեանց գըլխուն:

Այդպիսի հօր և բարդաւան դրացի տէրութեան մը բարեադակամ յարաբերութիւնը մեզ հետ շատ օգտակար է. իսկ մեզ դէմ գրողները անտարակոյս փառապարտ:

Իշխան Լորանով որոշակի ցոյց կուտար թէ այդպիսի գրողներ ազդեցութեան մը տակ էր երբ Անգլիոյ հետ կը բանակցէր հայկական ջարդերի առաջին առնելու միջոցներին և բարենորոգութեան ներմուծման համար:

1895ի յունիս 4ին Պետերբուրգի անգլիական դեսպանը երկար հեռագիր մը կը գրէ իւր կառավարութեան, Լորանովի հետ տեսակցութեան մասին, աստ յառաջ կը բերեմ իր խօսակցութեան վերջին պարբերութիւնը: «... Նորին Վսեմութիւնը (Իշխան Լորանով) յոյս յայտնեց թէ Ձերդ Լորդութիւնը պիտի խորհըրդակցի նորա հետ այն ամէն միջոցներէ մասին որ անհրաժեշտ պիտի դառնան Սուլթանի պատասխանը ներկատողութեան առնելէ յետոյ. սակայն և այնպէս ոչ մի պարագայի մէջ ռուս կառավարութիւնը պիտի ընդունի զսպողական միջոցներ կամ պիտի հաճի Փոքր-Ասիոյ մէջ գաւառի մը ստեղծման ուր հայերը կարենան ունենայ բացառիկ առանձնաշընորհումներ, և որը կարող է գոյացընել անկախ հայկական թագաւորութեան մը կորիզը, ինչ որ յայտնապէս կը թուի ինչեւ հայ կոմիտէներէ կէտ նպատակին »:

Միեւնոյն երեկոյեան դեսպանը կրկին կը հեռագրէ լորդ Ռոդերիկ Դաշիլիին իւր երկրորդ տեսակցութեան մասին Լորանովի հետ:

« Իշխան Լորանով ըսաւ թէ ինք պիտի խօսի ինձ հետ անկեղծօրէն այս հարցի մասին: Նա ըսաւ որ թէ պէտք է Կ. պոլսի երեք դեսպանները մշակած և Սուլթանին ներկայացուցած են մի ծրագիր Հայաստանի բարենորոգման համար, այդ բնաւ նո-

ցա տուած չէ իրաւունք դարձուցանելու զսպողական միջոցներ կամ անշուշտ սպառնական լեզուի, եթէ Սուլթանը մերժէ ընդունել դայն, կամ ներկայացնէ հակառակարկներ: Իշխանը ամենեւին ինձնէ ծածկած չէ իւր կարծիքը թէ ծրագիրը ենթակայ է առարկութեան, և նա ստուգիւ չէ նկատած զայն իբր Սուլթանին ուղղելով վերջնադիր մը, որին հետեւելու են զսպողական միջոցներ եթէ Նորին Վսեմութիւնը մերժէ զայն... Նորին Վսեմութիւնը յոյս յայտնեց թէ Սուլթանի պատասխանին լիովին նկատողութիւնը թերեւ կարողացնէ երեք կառավարութիւնները, որոնք աւելի ի վիճակի են քան Կ. պոլսոյ դեսպանները, քննելու խնդիրը հանդարտօրէն և հասկացողութեան մը գան այդ մասին, և նա կը յուսայ թէ Ձերդ Լորդութիւնը պիտի խորհըրդակցի նորա հետ հետապնդողութիւնը ընթացքին վերաբերմամբ. բայց նա կերկնջի թէ Նորին Վսեմութիւնը թաղուհի կառավարութիւնը — բռնադատուած հանրային կարծիքէն բայց իսկապէս իբր թէ հանրային կարծիքէն զոք ինք կը հաւատայ ինչեւ գործն Հայկական կոմիտէներէ, — հակամէտ ինչի ընդգրկելու այն պիտի մի ընթացք որի հետ Ռուսիա չկարողանայ մասնակցի ընել ինքզինքը: Նորա համոզմունքն այս է թէ Լորանովի և այլ տեղերի հայ կոմիտէները կէտ նպատակի ունին եղբոր Փոքր-Ասիոյ մէջ ստեղծել մի երկրամաս ուր հայերը կարողանան վայելել բացառիկ առանձնաշնորհումներ, և որը կարող է գոյացընել անկախ հայկական թագաւորութեան մը կորիզը, ինչ որ յայտնապէս կը թուի ինչեւ հայ կոմիտէներէ կէտ նպատակին »:

Անգլիոյ առաջարկով բարենորոգութեան հայկական երկրամասը կը ընդգրկէր վեց կուսակալութիւններ: Այս կէտը երեւի աւելի խոր կասկած յառաջ բերած է ռուս կառավարութեան մէջ, ինչպէս յայտնի է բրիտանական դեսպանի յունիս 14ի ծանուցողքէն:

« Իշխան Լորանով ապա կրկնեց ինձ բաւական երկարօրէն միեւնոյն խօսքերը որ յայտնեց ամոռոյս 4ին... Նա ըսաւ թէ Ռուսիա յոյժ եղջանիկ պիտի

լինի տեսնելով թրքական վարչութեան բարեփոխում և աւելի մեծ ապահովութիւն Սուլթանի քրիստոնեայ հրապարակների կեանքի և սեփականութեան համար. բայց Ռուսիա պիտի ընդգրկմանայ Ասիոյ մէջ մի երկրի ըստեղծութիւնը ուր հայերը կարողանան վայելել բացառիկ առանձնաշնորհումներ: Դեսպանների ծրագրին համաձայն այդ երկիրը պիտի լինի շատ ընդարձակածաւալ, ընդգրկելով Փոքր Ասիոյ գրեթէ կէսը... Իշխան Լորանով այնպէս կը հասկնայ թէ Նորին Վսեմութեան թագուհիի կառավարութիւնը, Անգլիոյ և ապաքէն անգլիական ունի տիրապետութեան և խնդրի առարկայ երկրամասին միջև եղած հեռաւորութեան պատճառաւ, այդ կէտին վրայ կը նայի անտարբերութեամբ: Բայց Ռուսիա չէ կարող հաճութիւն տալ նոր Բուլղարիոյ մը կազմութեան իւր սահմանադրին վրայ »:

Պարզ է թէ Ռուսիա հեռաւոր քաղաքական նպատակ մը կենթադրէր Անգլիոյ ծրագրին մէջ Հայկական բարենորոգման շրջանակը տարածելով այսքան ընդարձակ սահմանների վրայ և տալով ինչքան քաղաքական վաւերացում, այսինքն թէ այնուհետեւ այդ վեց նահանգները պիտի կազմէին « Հայկական խնդիր » և դառնային Հայոց քաղաքական իրաւունքի և պահանջի ամբողջութիւնը մը:

Լորանովի քաղաքականութեան ոգիին հուլիսը, թէ և մէկ կամ մի այլ երեկոյթով կայ ու կը մնայ իւր յաջորդների դիւանագիտական սեղանին վրայ, բայց վաղուց արդէն դադարած է այն կասկածանաց քամին որ Պետերբուրգէն կը վիշըր դէպի Լոնտոն, որովհետեւ Ռուսիոյ երեւոյթի մեծ նախարարապետ իշխան Գորչաքովի փափաքը կատարուած իրողութիւն մ'է այլ ևս:

1877ի տափնապի բուն միջոցին Գորչաքով հետեւել խօսքերը կուղղէր Պետերբուրգի անգլիական դեսպանին:

« Ճշմարտապէս ցաւալի է տեսնել երկու մեծ պետութիւններ, որոնք միասին կարող էին կառավարել եւրոպական հարցերն իրենց փոխադարձ օգտին և ամէնքի բարութեանը հա-

մար, կը գրգռեն իրենք զիրենք և աշխարհը, նախապաշարմունքի և թիւրիմացութեան վրայ հիմնուած մի հակառակորդութեամբ» (1)

Բիւսմարք իշխան, որ Բուլղարիոյ կոստորածներէն յետոյ միակ գլխաւոր խոչընդոտն էր Արեւելեան Հարցի լուծման ի վնաս Թուրքիոյ, կատարել բարկութեամբ ի մի յայտարարութիւն ըրաւ ընդդէմ Ռուսիոյ քաղաքականութեան ի նպաստ հարստահարեալ քրիստոնեաների ազատագրութեան:

Գորչաքով իշխան ակնարկութիւն ընելով Բիւսմարքի այս զայրոյթին, ըսաւ Պետերբուրգի անգլիական դեսպանին. —

« Եթէ միայն Մեծն Բրիտանիա և Ռուսիա բարեկամական հասկացողութեան գայու լինին, ոչ իսկ մէկ հասկի թնդաւթ կարող է կրակուել Եւրոպայի մէջ առանց նոցա հաճութեան »:

Բաժանարար երկաթեայ նախարարակետը վերացած է նոցա մէջտեղէն և Գորչաքովի այդ երկն այժմ եղած է մի անհերքելի դրականութիւն: Եւ Գերմանիա՝ մի անկարգ թիւրքիայ յարատեման այդ դարաւոր մեծ պաշտպանը՝ իւր քաղաքական նպատակին զգալապէս հասնելէն յետոյ միայնկաւ իր եղաւ դրուել Մեծն Բրիտանիոյ, Ռուսիոյ և Ֆրանսայի կռած երկաթեայ վանդակին մէջ:

Պ. ՏՕՂԱՅՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Էնտոն, 10 յնվր. 1913

Տիար Պ. Տոնապետեանի ձեռքի վերջերս հազարգած պատմական տեղեկութիւնները ուշագրաւ են և առկէց առաջ Արմէնիայի միջոցաւ ընդհանուր հայութեան ազնիւ սրտին առջև դրած իմ փաստերս ու կոչս կարգաւորեցին: Հայը պէտք է ճանչնայ իւր հոյակապ երկիրը և իւր մեծ անցեալը ուսումնասիրել, մեծ՝ ոչ թիւերու ստուարութեամբ կամ իւր երկրին տարածութեամբ, այլ մեծ՝ իւր ուղղութեան և ազատութեան համար անցեալին մէջ յառաջ տարած պայքարով, որով դարերու ընթացքին մէջ քաղաքակրթեայ մարդկութեան մեծ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է: Եւ այս ընկէ յետոյ պէտք է որ իւր յոյս ինքն զինէ, ապաւինելով Առաքելային աշխարհութեան և օրհնութեան, և յիշէ որ կը գտնուին օտար երկրներու մէջ իւր զաւակներէն այնպիսիներ որոնք տարիներու ընթացքին մէջ յարատեւ ու անձնուէր լանքեր ըրած են ու գեա կընեն, հայցելով ազնիւ սրտերու և ազնիւ հոգիներու բարի աշխարհութիւնը, սա փաստով թէ իրենք Հայերն որչափ որ իրենց մըթնորդի և պարփակութեան պատճառաւ իրենց յատուկ եղող բարձր աստիճանէն ինկած են, սակայն և այնպէս իրենց կոչման յատուկ մեծ

նկարագրներն ու բարի գիտելիքները կը յարգեն և թէ կը կրեն իրենց խաչը վեհ և անվեհեր ոգիով մը: Մեծանուն կլամատներ կենսադրութիւնը շարադրող և զայն մօտէն ճանչնող երեւի մըսքը ճօրճ Ռաբըլ գեղեւ. ճին սարքուած հայտերովան կարեւոր ժողովի մը մէջ սա յայտնութիւնը ըրաւ. « Լաւագոյն հանգամանքներու մէջ անգամ, ինչպէս որ ամէնքս ալ գիտենք, կենքքը պայքար մ'է ամէն տեղ. արդ՝ անկարգութիւն կերպով յոռի և անյարմար պարագաներու մէջ, ինչպէս է Հայաստանինը, որչափ աւելի գծեալ և սարսփելի ըլլաւ, է այդ պայքարը. մարդ չի կրնար երեւակայել թէ Հայերը ինչպէս կ'ապրին... » Մեր մէջ դժբաղդարար գեա կը գտնուին այնպիսի Հայեր, իրենց անձնական և առանձին շահերով և հաճութիւնով զբաղող Հայեր, որոնք գաղափար իսկ չունին իրենց արեւմտեկներու կրած նեղութիւն. ներուս ու ստաւադներն վրայ և ասոնք եթէ հեռուէն հեռու տեղեկաւ լինին, կը կարծեն որ հայ արեւելքը կը կրնան համար օտար կոչուողներ չեն գիտեր թէ իրենց երկրին մէջ ինչ կը գառնայ և գոհալի թէ արեւմտի Հայոց չեն համակրել: Սակայն իրողութիւնը ասոր զլիւս վին հակառակ է, վառելի կը գրաւունին ամէն լուսաւորեալ արեւմտեան երկրներու մէջ համարիտ քրիստոնեայ եղբայրներն ու քոյրեր որոնք հայերէն կարգալ գրել չը գիտնալով հանգրձա՝ կուսումնասիրեն և գիտեն Հայոց բուն վիճակը և համակրելով անոնց օգնութիւն կը կարգաւորեն ո՛ր ճամբով որ նպատակաւորմար և պատեհ համարին: Ասոնցմէ մին՝ Լեյտի Ֆրեդէրիք Գաւընտիշ (Lady Frederick Cavendish)՝ այս ամսուսն «Գոնթեմօրաբի Ռեվիու»-ի մէջ Հայոց վիճակին վրայ խոստ ուշագրաւ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց այնպէս որ եթէ Հայ Տիկին մը շարադրէր զայն, Հայերը հրաշակերտ մը պիտի նկատէին: Ուստի պէտք չէ որ մեր աղագայինները քաղաքակրթեայ աշխարհէն յուսահատին, այլ ճանչնան այդ վեհօգի համակրութիւնը և բարի ու պատուաբեր փոխարինութեամբ պատասխանեն ինչպէս որ ուրիշ եւ յայտնելու թէ երկրին մէջ մեր Հայերը ըրած են ու կընեն գեա: Եւ ահա ճիշդ այս միջոցաւ կէտն է որ չնչնի կուգիմ այս անգամ երբ մեր հայկական խնդիրը անգամ մը ևս կը տանինք մեծ պետութեանց սեղանին առջև այն հաւատքով որ մեր նկարագրութիւնը ու արդար խնդրանքը, որոյ մասնաւորապէս մեզ անհեղձ անկախութեան տեղեկ են մեզնեանկաւոր, անխնայործ չեն նկատուիր: Անշուշտ մեր կացութիւնը տիրող տարրին առջև այս է թէ մենք երկրին դրամագէտները, վաճառականները ու երկրագործներն ենք, միայն թէ նա, տիրող տարրը, իւր փափաքածը մեզնե ստանալն յետոյ չուզիր որ յառաջանանք ու բարգաւաճինք: Ասով հանգրձա, լուսաւոր

ութիւնը ու իրաւունքի զգացումը ամեն տեղ կը թափանցեն այժմ ու մեզի ալ կը փայ շեռակ խորհիւ ու չի՛ չեռակ դարձել: Խնդիրը այդ ուղիղ և շեռակ դարձելուն մէջն է: Եթէ մեր գիտելիքը պետականութիւնը ինչ ըսել է չը գիտեր, ժամանակը եկած է որ մենք զայդ գիտելիքն ու իրենց ցոյց տանք. և եթէ չը գիտեր ինչ ըսել է խղճաւորութիւն, կամ կենաց ընչից և պատուոյ պաշտպանութիւն, պէտք է որ մենք մեր արարքովը տոնկա իրեն ճանչցունենք: Այլ հիմա փորձառու եղած ենք խոստումներու և հրամաններու արժեքին: Եթէ ասոնք իրադրոյթով պաշտօններու սովոր, այդ սովոր շատոնց ի վեր է որ կը տիրէ, արգիւնքը շարունակող անհանգստութիւն, խռովութիւն և խռովութիւն ըլլալով:

Ասկէ առաջ մի քանի օտար հրամա անձանց տեսութիւնները թարգմանելով, հայ հասարակութեան ուշագրութիւնը հրաւիրեցի. այս անգամ ալ ուրիշ հիմա անձի մը տեսութիւնները կը ներկայացնեմ, որովհետեւ օրուան խնդիրը իւր յայտնութիւններուն շուրջը կը գառնայ և ոչ ուրիշ ճարտասան նկարագրութիւններու:

(Շարունակելի)

ՉԵՐԳ

Պ. ՏՕՂԱՅՍԵԱՆ

ՆԱԾԱԿ ԹԻԻՐԻՔԻԱԿԵ

Կ. պոլիս, 6/19 յնվր. 1913

Չարաբաստիկ գեղեցիկ շարաւորութիւններով սկսած 1912 տարւոյ սա վերջալոյսին վրայ հարեանցի ակնարկ մը նետելով՝ կը տեսնենք թէ 1913 տարին կը թեւակոխէ պալատական ծովածաւալ տաւրակներուն մէջէն այնպիսի փառք թաւանակ կացութեան մը մէջ, որ քայքայուած թուրքիոյ ներկայ սա անստուգ վիճակին աններելի յանգրձութիւն մը պիտի համարուէր՝ լաւատես թէ յոռետես՝ գուշակութիւններ ընել ապագայի մասին:

Ժամանակակից պատմութեան մէջ անկարելի է գտնել պետութիւն մը որ ապրած ըլլայ թէ՛ ներքնապէս և թէ՛ արտաքինապէս այնպիսի դժբերակ ու զարհուրելի տարի մը որպիսին ապրեցաւ Տաճկաստան 1912 թուականին: 1912 յունվար 5ին էր որ Գիւլիլի Սաիտի կողմէ լուծուեցաւ Ա. Երեսփոխանական ժողովը հոգեւորք եղած արդէն Սահմանադրութեան 35րդ յօդուածին շուրջ ծագած վեճերու պատճառաւ: Ճիշդ այդ պահուն Մահմեդիոյ մէջ սկսան ընդարձակ տարածութեան մը վրայ՝ զինտահաւորութիւններ, պոլիկար, թուրք, սերպ, ալպանացի, յոյն հրոսակաւոր ալարհաւորներ սփռելով Ռուսիայի ամէն կողմը: Սկիւզի, Մանասթըրի, Սիւնիկի մէջ և այլուր ուժանակները կը սկսին խօսիլ մահ

սփռելով, կոտորածները ծայր տակ կը դնին Մահմեդիոյ մէջ, թուրքեւ իտալեան պատերազմը կը շարունակուի Տրիպոլիոյ արեւմտեան և ալպանացիներուն մէջ. ամենաբուռն թափով ահա այսպիսի արհաւիրանք մասլ՝ յուսահատեցուցիւ երկունք. ներով սկիզբն կառնու 1912 նահանգ տարին: Գիւլիլի Սաիտի գահիճը իթթիհատի ազգեցութեան ներքեւ գերեւոր շահերուն ու կարճամիտ թրքամու ծրագրիներուն, նոր խորհրդարան ըսուած ժողովը գումարելու համար այնպիսի գայթակղութիւններով ընտրութիւններու ձեռնարկեց որ երբ ապրիլ 5ին միմիայն իթթիհատականները կազմուած ժողովը բացուեցաւ, քիչ շատ ու շատ շրջանակներու մէջ ընտրութեանց նախապատրաստական ձեւակերպութիւններն իսկ չէին կատարուած, և Սուլթանին խորհրդարանի բացումը հանգիստաւորապէս կատարած պահուն՝ իտալական մարտանաւերը ծարտանելի ամբողջութեան ներքեւ ամբողջութեամբ կողմնակի զայն...:

Գիւլիլի ներքին ապստամբական շարժումներ ուժեղորեն պոռթկացին ամենուրեք. Ալպանիա սկսաւ շարժիլ մէկ ծայրէն միւս ծայրը ալեկոծ ծովու նման փրփրայող ու մրկալից իրէք, Եւրոպա, Բերլինա, Մալթ, սիւս, Սկիւզ ծառացան ապստամբական դրոշմ ձեռքին, և ճիշդ այդ ամենատաքնապալի ճգնաժամային օրերուն, խորամանկ Գիւլիլի Սաիտ պետութիւնը և աղբը զբաղեցնելով քննեցելու համար՝ Սահմանադրութեան 35, 43 և 76րդ յօդուածներուն փոփոխութեանց խելագար առաւարկը կը ներկայացնէ խորհրդարան ըսուած ժողովին, պատրաստելով այսպէս անմտօրէն թուրքիոյ անկուստ քայքայումը՝ զորս փութացնող գեղեցիկ գիւլիլի այնպիսի արշաւաւոր արագ շարայարուսութեամբ մը իրարու կը յաւորդեն որ մարդ կը փորձուի անոնց մէջ տեսնել նախապատրաստեալ ճակատագրական ծրագրի մը գործադրութիւնը: Ահա այսպէս տաժանելի հոգեկարքով Սաիտ փաշայի գահիճին մահուընէն վերջ, Գիւլիլի փաշա-Նուրատուկեան էֆենտիի ներկայ գահ լիճը փափաք յայտնեց ազատական քաղաքականութեամբ մը իթթիհատի սփռած աւերակոյտերը մաքրելու, գոհացում տալով նախ և առաջ Ալպանացուց բոլոր պահանջներուն և յետոյ ճարահատ ու երկիւղաբեկ իտալիոյ հետ խաղաղութիւն կնքելով հոգաւ: 15ին Լոզանի մօտ, Ռուսի մէջ Ռայց բանը բանէն արդէն սկսած և շատ ուշ էր, որովհետեւ հազիւ ազատած ալպանական, արաբական, իտալական ու իթթիհատական զարհուրանքներէն, պալատական պատերազմին ծագումովը յանկարծ պայո

(1) Կապոյտ Տետրակ. Քոսթա : No. 2 (1877) երես 736:

Թեպետ մարդը Արևելեան խնդրոյն
անհետի հրաքուլը՝ Եւրոպայի այն
երկրագոյնը մը՝ որուն չէին
համարձակած մտնելով ամենէն առ-
վհերէս եւրոպական պետութիւններն
իսկ երեսուն տարիներէ ի վեր։ Հոգի-
տեմբերէն սկսեալ Թուրքիոյ համար
աղետալի հետեանքերով արեւմտահայ
հակառակակողմնական ցնցող շարքերը
որոնց մանրամասնութիւնները որն
օրին արձանագրուեցան Արմենիայի
մէջ, քայքայման գուռը հասուցին
ներկայիս Թուրքիան, և առաւել
քան երբեք մառախլապատ անորո-
շութեան մը մէջ է ահա որ կը մը-
շենք 1913 տարին, ի շարագուշակ
երկրաշինով։

Այս արհաւիրաց կացութեան մէջ
եւրոպական Թուրքիոյ անկումովը
մտնող կռուի նաեւ Հայկական բա-
րեկարգութեան հարցը, որուն կա-
րեւորութիւնը երթալով ծաւալուն
հանգամանք մը առնելու վրայ է։
Հայուն ցաւերը, հոգերը, հոգային
օրինաւոր պահանջները, սպանու-
թիւնները, առանցքութիւնները, հա-
րժասահարութիւնները շարունակե-
ցին ըստ անցելոյն 1912 տարւոյն մէջ
ալ։ Այս յաւիտենական ցաւերուն
դարման մը տանելու համար Կ. պոլ-
սոյ Պատրիարքութեան և Էլմիմ-
նայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսու-
թեան միջև գոյացած միաբան համե-
բաշխութեան աշխատակցութիւնը
ազգային շատ կարեւոր երեւոյթ մըն
է։

(Շարունակելի)

Իսկիւտար

ՅԻՐԱՆ-ՔՈՐԳՈՄ

ՀԱՅԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Արեւելքի գործերին նկատմամբ
Պերլինքէն յնվր. 25ին «Գեօլոգի-
քայն» թերթին տարած հեռագրի մը
մէջ կը տեսնենք և հետեւեալ հաս-
տատմանը։

«Ռուս կառավարութեան մինչև այժմ
բռնած դիրքը չհաստատուած այն լու-
րերը թէ Ռուսիա առանձին գործո-
ղութիւն մը պիտի կատարէ Հայաս-
տանի մէջ, իր այդ դիրքի մէջ փո-
փոխութիւն մը չի ապացուցուած
տակաւին։ Մենք աւելի կը միտինք
կասկածելի համարելու վրէժնան
«Ալլաւանի Զայթունի» թերթին տարած
այն տեղեկութիւնները թէ Անգլիայի,
Ռուսիայի և Ֆրանսիայի միջև կարգադ-
րութիւններ եղած են ասիական
Թուրքիան իրենց շահագործողական
շրջանակներէ բաժնելու նկատմամբ։

Կ. ՊՕԼՍԻ ԴԵՊՅԵՐԸ

Քեամիլ փաշայի նախարարութիւնը
Թէ Խաղաղութեան կուսակցից էր,
բայց տեսնելով որ պատերազմի շա-
րունակութեան ի նպաստ գրգռու-
թիւնը ժողովրդին մէջ կը սաստկա-
նայ, չհամարձակեցաւ ամբողջովին
իրեն վրայ առնել Խաղաղութիւնը

կնքելու պատասխանատուութիւնը և
երեսնամեկի ժողով մը հրաւիրեց
անցած չորեքշաբթի օր (յնվր. 22)
անոց խորհրդակցութեան նիստը-
կելու համար մեծ պետութիւնների
առաջարկած պայմաններով Խաղա-
ղութիւնը ընդունելու կամ պատե-
րազմը վերականգնու որոշումը։ Ժողո-
վը, որ Տօլմա Պազլէի պալատին մէջ
գումարուած էր, մինչև երեկոյան
ժամը 4ը տեսք և պատերազմական,
եղեմական ու արտաքին գործերի
նախարարների բացատրութիւնները
լսելէ յետոյ, գրեթէ միաձայնու-
թեամբ որոշեց Խաղաղութիւնը ըն-
դունիլ մեծ տերութիւնների ծանու-
ցագրին համեմատ։

Բայց Երիտասարդ-Թուրքերը
զազանապէս իրենց նախապատրաս-
տութիւններ տեսած էին այս խնդ-
րի առթիւ հոգանքին ու գերաբար-
բօք տարրերը իրենց հետ միացու-
նելով ապաւելու համար Քեամիլի
վարչութիւնը։ Ուստի երբ նախա-
րարները հիշադրեցին օր (յնվր. 23)
Բ. Դուռը հաւաքուած կը խորհըր-
դակցեին մեծ պետութիւնների ծա-
նուցագրին պատասխան մը պատ-
րաստելու համար մի քանի վերապա-
հուցութիւնով, ժամը 5ի տեսնելու բազ-
մութիւն մը Երիտասարդ-Թուրքերի
առաջնորդութեամբ խումբից Բ. Դու-
ռը ուր զորքերի կողմէն դիմագրու-
թիւն չգտնելով, իրենց գլխաւորները՝
Էնվեր պէյ, Թալէթ պէյ և այլն՝ ու-
ղեցին մտնել ժողովարանը։ Այդտեղ
պահպաններէն մի քանի անձեր
գլխաւորներէն և ընկերների հարուած-
ներ փոխանակուեցան. պատերազ-
մական նախարար Նազմ փաշա այդ
աղմուկին ու գեղեկների ձայնը լսելով
ժողովարանէն գուռը ելաւ և երբ
աղմկարարներին պառակտեց քրաւալաւի
(խառնամուս մարգեր), ընկերների
գեղեկներ զինք անշնչացուցին այն-
տեղ, Երկու կողմէն 10ի չափ մար-
գեր սպանուեցան. իսկ ամբողջ վա-
րը բակին մէջ կը պառար թէ «Բե-
միլ փաշայի և Նորաստիկեան էֆեն-
տիի գլուխները կուղեկը. գաւաճան-
ները, հայրենիքը պիտի ծախեն կեա-
վութիւններն» և այլն։

Էնվեր պէյ որ իրեն ուղղուած
գեղեկները վրիպելուն համար ան-
միտա մեացած էր, ժողովարանէն
ներս մտնելով Քեամիլ փաշային առա-
ջարկեց իր հրաժարական տալ, պատ-
ճառաբանելով թէ իր քաղաքա-
կանութեան գէժ ժողովուրդը ոտ-
քի ելած է։ Քեամիլ փաշա մի քա-
նի վայրկեան մտածելէ յետոյ, ըստ
թէ «անոնք որ պատերազմը կուղեկ,
թող գան իմ տեղս անցին»։ Եւ
հրաժարականը գրելով յանձնեց Էն-
վեր պէյին որ Սուլթանին տանէ։
Էնվեր պէյ անմիջապէս օրովայնով
զնաց պալատ և Քեամիլ փաշայի հը-
րաժարագիրը ներկայացուց Սու-
լթանին որ զարմանք յայտնեց և իր
թիկնապահներէ մին Բ. Դուռը զըր-
կելով երբ ստուգեց Քեամիլ փաշայի
հրաժարը, կանչեց նախկին պատե-
րազմական նախարար Մահմուտ Շէվ-

քէթ փաշան և մեծ Եպարքոս Նա-
նակեց։
Երբ Մահմուտ Շէվքէթ փաշան
Բ. Դուռը հասաւ և իր մեծ եպար-
քոսութեան իրաւունք կարգադրեցաւ,
հոն հաւաքուած ժողովուրդը ոգեւ-
րութեան ցոյցերով ընդունեց զինք։
Մահմուտ փաշա ճառաբանելով ժո-
ղովրդին, ըստ նաեւ թէ ծանր հանգ-
մանքների մէջ կը ստանձնէ իշխանու-
թիւնը բայց պիտի լսանայ փրկել հա-
րենիքը։

Նախարարները Բ. Դուռն մէջ հըս-
կողութեան տակ առնուեցան. ի
վերջոյ ժամը 10ին իր անձնակա-
նակարանը առաջնորդուեցաւ Նո-
րաստիկեան էֆենտին որին առաջար-
կեցին Մահմուտ Շէվքէթ փաշան
և Թալէթ պէյը, կըսէ հեռագրի մը,
շարունակել արտաքին գործերի նա-
խարարութեան իր պաշտօնը կամ
ստանձնել հանրային շինութիւնների
նախարարութիւնը. բայց նա մեր-
ժեք է։ Քեամիլ փաշան ալ իր անձ-
նակա՛ն բնակարանը տարուեք է
առաւօտեան ժամը 2ին. իսկ ներ-
քին գործերի, եղեմական և կրթա-
կան նախարարները հսկողութեան
տակ մեացած են Բ. Դուռն մէջ։

Հետեւեալ օր մեծ հանգստով կա-
տարուեք է սպանուած պատերազ-
մական նախարար և Զաթալեմի զօ-
րաբանակին ընդհ. հրամանատար
Նազմ փաշայի յուղարկուողութիւնը,
որին ներկայ գտնուեք են Մահմուտ
Շէվքէթ փաշա, Էնվեր պէյ և այլն.
կըսուի թէ Երիտասարդ Թուրքերը
մտադիր չեն եղած սպանելու Նա-
զմ փաշան որ վերջերս սկսած էր
իրենց հետ բարեկամաբար վարուիլ.
բայց իրարանցումին մէջ պատահեք
է այդպէս։

Թէ Բ. Դուռն մէջ և բակը Եւ-
րոպացիներ ալ գտնուած են պա-
տահմար, բայց Երիտասարդ Թուր-
քերը մեծ զգուշութիւններ ըրած են
որ անոնցմէ ոչ ոք միասուի։

Մահմուտ Շէվքէթ փաշան պա-
տերազմական նախարարութիւնը
ինք ստանձնած է. Պետական
խորհրդի նախագահ Նշանակ-
ւած է իշխան Սաիտ Հալիմ.
Ներքին գործերի նախարար՝ Հանի
Ետիլ պէյ, արտաքին գործերի առ-
ժամանակեայ նախարար՝ Մուխթար
պէյ, ծովային նախարար՝ Մահմուտ
փաշա, գաւառական՝ Իպրահիմ պէյ,
եղեմական՝ Րիֆաթ պէյ, հանրային
շինութիւնների՝ Պաճարիա, էվքեֆի-
խայրի պէյ, առևտրական և երկրա-
գործական՝ Ճեյալ պէյ, փոստի և հե-
ռագրի՝ Ոսկեան (?), և հանրային
կրթութեան՝ Շիւքրի պէյ։

Ոմանք Գերմանիայի մասը կը
նշմարեն Երիտասարդ Թուրքերի
կատարած այս յեղափոխութեան մէջ.
Արեւելքի Գերմանիան վերապահ գիւրք
մը բռնած էր եւրոպական տերու-
թիւնների ներդաշնակութեան մէջ և
ծանուցագրին մեղմացուցիչ ոճ մը
տրուելէ յետոյ հրահանգ զրկած էր
Կ. պոլսի իր գեղապետին որ ստորա-
գրէ միւս գեղապետներին հետ մեկտեղ։

Թուրքիայի գեմ Նաւային ցոյց մը
ընելու առաջարկին չէր համաձայնած։
— Հոռմէն կիմացուեքն որ իտալա-
կան Saint-Marc և Pise զրահաւորեն.
ըր հրաման ստացան Թուրքական
լուրերն երթալու անմիջապէս։

— Ներքին գործերի նոր նախա-
րարը Նահանգային իշխանութիւնն.
րին շրջաբերական հեռագիր մը զըր-
կեց որով յայտարարեց իրենց թէ
«Քեամիլ փաշայի գահիցը որոշած լի-
նելով Սնդրիանուպոլսի ամբողջ նա-
հանգը և կղզիների մէջ մասը յանձ-
նել թշնամիին և իր այդ որոշումը
մասնաւոր քիտուով կազմուած ժո-
ղովի մը որ պալատը գումարուած
էր, ընդունել տուած լինելով, ժողո-
վուրդը զրգուեցաւ և Բ. Դուռն
առնէ ցոյց մը ըրաւ որ նախարա-
րութիւնը պարտաւորեցուց հրա-
ժարելու»։ Յետոյ կը յարէ թէ
«Հայրենիքի սրբազան իրաւունքն.
ըր պիտի պաշտպանուին։ Որովհետեւ
պատերազմը պիտի վերսկսի հաւանո-
րէն, պէտք է ժողովրդին յորդորել
որ նիւթապէս ու բարոյապէս աշակ-
ցի կառավարութեան»։

— Նոր գահիցը վարչական պաշ-
տօնեայինը փոխելով, հեռագրեքն նո-
րէն պաշտօնի զուլա կանցունէ Երի-
տասարդ Թուրքերը. Հակառակորդ
կուսակցութեան թերթերէն շատեր
գաղթեցան։ 200ի մօտ անձեր ձեր-
բակաւում են որոնց մէջ են «Ալէմ-
տար» և «Իշտում» թերթերի պա-
տասխանատու տնօրէնները։ Քեամիլ
փաշան և նախորդ չիխլիխլամ Ճե-
մալետան էֆենտին հսկողութեան
տակ առնուած են։

Գիշերները ժամը 9էն յետոյ պտը-
տելու արգելքը վերացուեցաւ. բայց
Կ. պոլսի պաշարման վիճակը կը շա-
րունակուի. միայն թէ պատերազմա-
կան տեսանի անգամները փոխուե-
ցան։

— Կըսուի թէ իզմիրի հրեայ
երեսնամեկ Մազլիս երկրագործա-
կան նախարարութեան մէջ պիտի
յալուրդէ Ճեյալ պէյին որ իզմիրի
վալի նշանակուած է։

— Հագգը փաշա և Օսման Նիզամի
փաշա, որոնց առաջարկուած էր ար-
տաքին գործերի նախարարութիւնը,
երկուքն ալ մերժած են այդ պաշտօ-
նը առնողական պատճառաբանութիւն-
ներով։

— Յրանաի արտաքին գործերի
նախարար Տ. Ժոնար խնդրեց ծո-
վային նախարարէն որ երկու մար-
տանաւեր ալ պատրաստուին ի հարկին
Քրեկը երթալու համար։ Ինչպէս
յայտնի է, Թուրքական լուրերին մէջ
Քրեկական 5 մարտանաւեր կան
արգէն որոնք են Léon Gambetta,
Bruix, Jurien-de-la-Gravière, Henri
IV և Latouche-Tréville։

— Մալթան կը հեռագրեն յնվր.
26ին թէ անգլիական «Բինկ-Էս-
տար» և «Զեմա-Էստար» զրահա-
ւորները յանկարծ ճանաչաւ ելան
Թուրքական լուրերը երթալու հա-
մար։

— Կ. պոլսէն կը հեռագրեն յնվր.
27ին. «Դ. զօրաբանակի հրամանա-

տար Ապուք փաշա որ սպանուած նազըմ փաշայի հայրենակիցն ու բարեկամն է, Ջիւնուր-կան Միւսթեան տնտեսական շատ մը սպաների ըստորագրութիւններով յայտագիր մը զրկելու է եղբոր Մահմուտ Շեվքէթ փաշային որմէ կը պահանջեն մեծ եպարքոսութիւնէն հրաժարիլ առանց ժամանակ կորսնցունելու: Հակառակ պարագային՝ Ապուք փաշա կը սպառնայ ջաթախի իր զօրաբանակով քաղիկ: Այստի վրայ և ինք անձամբ ձեռնարկել կառավարութիւնը տալով իրեն:

— Գոնսդանձէն « Գէրիլներ Դա. կէպաթի » հեռագրուած լուրի մը նայելով, Կ. պոլսի մէջ մեծ յուզում կը տիրէ սուլթան Մեհմետի և գահաժառանգ Խուսուֆ իզլէտտինի իշխանին դէմ: Ջանքեր կը լինին եղբոր որ ատենք հրաժարին և գահը բարձրանայ կայսերազն Ապուք Մեհմետ իշխանը: Մի քանի հեռագիրներ իմացուցած էին թէ Հանրապետութիւն պիտի հրատարակուի, բայց օւրիշ հեռագիրներ ալ կը հերքեն այդ լուրը:

— Երեկ հեռագրած են որ արտաքին գործերի նախարար Նշանակէր է Սաիտ Հալիմ իշխանը (Եգիպտոսացի):

ԻՍԼԱՄԱՆԻՅԵՆ

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պրանսական պաշտօնական շրջանակների մէջ տեղեկութիւն ստացւած է թէ օսմ. նոր դահլիճը տէրութիւնների ծանուցագրին տալիք իր պատասխանի մէջ անհայտելի չպիտի ներկայանայ: Անդրիանուպոլիսը չյանձնելու իր հաստատուն որոշումը յայտնելով մէկտեղ, պարտաւորութիւն պիտի ստանանք այդ բերդաքաղաքի ամրութիւնները քանդելու: Հաւանական է ուրեմն որ Թիւրքիայի տալիք պատասխանը բաց դուռ մը թողու բանակցութիւնների համար:

— Մեծ պետութիւնների Լոնտոնի դեսպանները յնվր. 25ին գումարուելով խորհրդակցեցան Կ. պոլսի դէպքերին և խաղաղութեան բանակցութիւնների մասին: Մեծ տէրութիւնների համաձայնութիւնը խանգարուած չեղելի դեռ:

— Գալքանեան տէրութիւնների Լոնտոն գտնուող պատուիրակներն իրենց մէկ խորհրդակցական ժողովի մէջ նկատի առնելով որ Թիւրք նոր կառավարութիւնը մտադիր չէ Ան. դրիանուպոլիսը տալ, ինչ որ անհրաժեշտ պայման կը համարին իրենք հաշտութեան համար, որոշեցին զինադադարը խզելու ծանուցագիր մը յանձնել Թիւրք պատուիրակութեան: Ծանուցագիրը խմբագրուած է, բայց յանձնելու օրը որոշուած չէ դեռ:

— Կը կարծուի որ Բ. Դուռը այս շաբաթի վերջին օրեր պիտի զրկէ մեծ տէրութիւնների ծանուցագրին պատասխանը:

ԳԱԼԺԱՆԵԱՆ ԳԱՏԵՐԱԶՄԸ

Սոփիան եկած տեղեկութիւնները բացարձակապէս կը հերքեն Թիւրք լրագիրների հրատարակած, ներք թէ Գուկարներն իրենց գրաւած երկիրներին մէջ իբր թէ վարագուծութիւններ գործած են հանդարտ բնակիչներին դէմ:

— Դուքրէնէն կը հաղորդեն թէ նախարարներ խորհուրդը յնվր. 25ին առաւում կարող թագաւորի նախագահութեամբ նիստ մ'ունեցաւ որ երկու ժամ տեւեց: Գահաժառանգ իշխանն ալ ներկայ կը գտնուէր: Նախարարները համաձայնեցան իրենց հետեւելիք ուղղութեան վրայ որպէս զի Գուկարիայի հետ բանակցութիւնները կարենան ամենակարճ ժամանակի մը մէջ արգելներ մը յանգիլ:

— Սոփիան յնվր. 26ին տրուած հեռագրի մը նայելով, նոր զօրաբաժին մ'ալ զրկուած է Անդրիանուպոլիսը պաշարող պուլկար բանակին օգնութեան և պաշարման շրջանակը 14 հազարամէքը աւելի նեղցած է: Հը մուս զինուորականների ըսածին նայելով, Անդրիանուպոլի բերդը 5 օրէն աւելի չկրնոր դիմանալ նոր յարձակման մը:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ

ՀԱՅԱՒԱՍՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԻԻ ԻԵ ԽԱՐԻ-1913

Տարեկան բաժնորդագիրն է ամէն երկրի համար 15 ֆրանք: Հասցէ՝

Rédaction de la revue « Handes Amsorya »

VII/2 Mechitaristengasse, 4 VIENNE (Autriche)

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱՑ (1794-1894)

ՅՈՐԵԼԻՆԻ ԳԱՏԿԵՐԸ

Հայ ազգին մէջ լրագրի սկզբնաւորութեան դարադարձին առթով 1894 թուականին հրատարակուած այս միաձալ դիրքով և լուսատիպ phototypique) չքնդ պատկերի մեծութիւնն է 50x35 հարկերորդամէթը և ապուած է 70x45 հարկերորդամէթը քաղաքի 2 ֆր. 50 քարտ վրայ այլ և այլ բնագործ մէջանդը գրուած է հայ լրագրութեան հիմնադրին, Տ. Յարութիւն ԲՏՆ. Եւստանեանի, պատկերը և բարձրաբ. 1894ին հայերէն լեզուով հրատարակուող բոլոր լրագիրները անոնց դէմէն ամենքի խմբագրապետ ների պատկերներովը:

Գիրն է 4 ֆրանք, ճանապարհածախքը մէկանդ հաշուած:

Գալէքսիքսիւսն Հ. Գ. — Գաղմութիւն Հայ լրագրութեան ի սկզբանէ մինչև մեր ժամանակը. Հատոր Ա. 1794-1860: Մէկ լուսատիպ պատկերով: Գիրն է, ճանապարհածախքովը մէկանդ, 2 ֆր. և 50 սնթմ.:

Վերագրեալ թէ՛ պատկերը և թէ՛

դիրքը կարելի է ստանալ Արմենիայի խմբագրատունէն, արժէքը կանխիկ զրկելով:

Բանասիրի հրատարակած գիրքերը մեզ մօտ կը ծախուին Մարսէյի մէջ միևնոյն գիներով ինչ որ Բարիզի մէջ « Բանասէր » խմբագրատունը:

Essai sur l'Histoire de la LITTÉRATURE OTTOMANE, par K. J. BASMAJIAN, Officier d'Académie, Directeur de la revue arménienne « Banaser », Membre de la Société Asiatique de Paris et de la Société Philologique de Paris. 1910. Imprimerie V. et H. Der-Nersessian, Constantinople. Prix 5 fr. Chez l'Auteur, 9, rue Gazan, à Paris: à la Librairie B. Balentz à Constantinople.

(Տիար Բասմաճեան մեծ ծառայութիւն մը մատուցած է հրատարակելով Օսմանեան գրականութեան այս Գաղմութիւնը ուր թէ և համառօտ և ամփոփ ոճով տեղեկութիւններ տրուած են Թիւրք գրագէտներին և իրենց գործերի վրայ, բայց չափերի համար բոլորովին նորութիւններ են առնել: Մենք Հայերս որ Թիւրքերին հետ միասին կապինք, մեր մէջ շատ քիչեր ունինք որ կը ճանչնան Թիւրք գրականութիւնը և անոր պատմութիւնը. արդէն մեր դրացի Թիւրքերն ալ բնաւ չեն գիտեր ոչ մեր գրականութիւնը և ոչ մեր պատմութիւնը. և այս իրար չճանչնել, իրար չհասկնալն է որ Թիւրքիայի ազգութիւններին միջև կատարեալ համերաշխութեան արգելքներէ մին եղած է: Տիար Բասմաճեան, որի այս ութամալ 254 էրեսներէ բաղկացած երկասիրութիւնը գիւրացեալու համար Ն. Բ. իշխան Սապահեանին անոր արամադրութեան տակ դրեր է իր ճոխ գրողարանը, գրէթէ միջազգայնացած Ֆրանսերէն լեզուով կը ծանօթացնէ օսմ. գրականութեան պատմութիւնը և այդ ծանօթութենէն մասնաւորապէս կրնան օգտուիլ Թիւրքիայի Հայերն այլ):

Եղիազար Մոռաւտեան. Բնական Գաղմութիւն Արշակ Բ. և անոր Գաղմորդուն: (Հայոց պատմութեան մէկ կարևոր կէտին վրայ քննադատական տեսութիւն մ'է որի համար Մ. Աղա. բէկեան գրած է թէ « Հեղինակին այդ ձեռնարկութիւնը պատիւ է բերում իրան և այն ազգին, որին պատկանում է պատմութիւնը »): 2 ֆր. 50

POUR LES PEUPLES D'ORIENT

Organe des revendications arméniennes, paraissant le 10 et le 25 de chaque mois.

Directeurs: Francis de PRESSENSÉ et Victor BÉRAUD.

Abonnements: France, 8 fr. Etranger, 10 fr.

Adresse de l'Administration: 31, Villa d'Alesia. PARIS (14e)

Adresse de la Rédaction: M. Varrandi, 4, rue Crebillon. PARIS (5e).

Այս թերթի կէսը ֆրանսերէն է և կէսը անգլիերէն. այնպէս որ թէ՛ ֆրանսագէտներ և թէ՛ անգլիագէտներ կրնան օգտուիլ անկէ:

Հրատարակուած է արդէն յնվր. 25ին (4րդ) թիւը:

SETH. J. MESROVP History of the Armenians in India From the earliest times of the present day).

5 fr. 50

Թեոդիկ. ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՑԸ. 1913: Կը պարունակէ 2.000 շիւթ և 200 պատկեր: Տպագր. Վ. և Հ. Տէր-Ներսէսեան: Կ. Պոլիս: Գիրն է Կ. Պոլիս 12 զր. Թիւրքիայի գաղաւթը 15 զր. Իսկ Թիւրքիայէն դուրս 3 ֆր.: Ստանալու համար գիրքի Կ. Պոլսի հայ գրապահներին: Հեղինակի և հրատարակիչների հասցէն է

Mr. Théotig
C/o Messrs. V. & H. Der-Nersessian
Djélal Bey Han
Constantinople (Turquie)

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒ

Կ. ՊՈԼՍԻՆ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԵՆ ԱԻՆՈՒՄԻ ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԵՊ)

ԳՐԵՑ ԱՂԱԶՄԵՐԻՑ

Այս հեռագրերուցարժ գրուած է ներկայացուէն ընտանեկան տխուր պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թանաքայական մի հայր իւր ողորկութեամբ վարչապետութեան շրջանէ մերի գաղաւթագրած է և վերջին վերջի ինք ալ իւր որդու ձեռքով ողորկուած և անհետացած է ալ իւր հէ: Գիրն է ֆրանք:

ՄԻ ԳՈՒԼԿԱՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ (ԶԱՔԱՐԻԱ ՍԹՈՐԱՆՈՎ)

ՅՐԱՆՍԵՐԵՆԵ ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ՄԱՐՏԻՑ ԳԱՐԳՈՒԹԱՆԵԱՆ 1894

1 ֆրանք և 40 սանթիւ:

Տարածելու համար մեծ քանակութեամբ առնողներին 25 % զեղչ կը լինի:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԵԱՆ Ա

ՀԱՅ ԴԻԻՑԱԶՆՈՒՂԻ ՄԸ

Ք Տպագրութիւն

Անուանի գրագէտ Ստեփան Ոսկանի գրած այս փոքրիկ վէպը որ հիմնուած է իրական դէպքի մը վրայ և հեղինակին արտօնութեամբ առաջին անգամ առանձին տեսարանով հրատարակուած էր Մարսէյի մէջ Մ. Փորթուկալեանի նոր բացած հայերէն տպարանէն, վաղուց արդէն սպասած լինելով, այս անգամ Բ. աղ. պաշարութեամբ կրկին լոյս տեսած է: Գիրն է 40 ՍԱՆԴԻՄ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

Մեծ քանակութեամբ գնողից զեղչ կը լինի: Գիրքի հրատարակողին քե՛ այս երբ իր միւս հրատարակութիւնների համար որո՞ք դեռ չե՞ն սպասած:

Հասցէ՝ M. Portoukalian
MARSEILLE (FRANCE)

Բակուրաւ. Կիպրոս կղզի (Ա. Այս խորհրդակցական և պատմական տեսութիւն: Բ. Հայ գաղթականութիւն) 1 ֆր. 25

ՏԵՐԵՆ-ԻՐԱԳՐԻ Մ. ԳԱՐԳՈՒԹԱՆԵԱՆ ԲԱՐՍԵՆԸ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթուկալեանի
Le Gérant: François CARRIERE
Marseille. — Imprimerie du Midi